

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn, 2023, 10 (2), 883-888

BAŞLANGICINDAN BUGÜNE KUR'ÂN'IN TÜRKÇE TEFSİR VE TERCÜMESİ
İlhami Günay, (Ensar Neşriyat, İstanbul 2021, 1. Baskı), 584 s.
Turkish Tafsir and Translation of the Qur'ân from the Beginning to Today

Mehmet DERİ

mehmet.deri@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2287-9330.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Kitap Tanıtımı/Book Review
Geliş Tarihi / Received:	01.11.2023
Kabul Tarihi / Accepted:	18.12.2023
Yayın Tarihi / Published:	31.12.2023
Cilt / Volume:	10
Sayı / Issue:	2
Sayfa / Pages:	883-888

Atıf / Cite as: Deri, Mehmet. "Başlangıcından Bugüne Kur'ân'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi İlhami Günay, (Ensar Neşriyat, İstanbul 2021, 1. Baskı), 584 s." (Turkish Tafsir and Translation of the Qur'ân from the Beginning to Today). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 10/2 (2023), 883-888. Doi: 10.17859/pauifd.1384425.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 10 (2) 2023: 883-888

Kitap İncelemesi / Book Review

BAŞLANGICINDAN BUGÜNE KUR'ÂN'IN TÜRKÇE TEFSİR VE TERCÜMESİ*
İlhami Günay, (Ensar Neşriyat, İstanbul 2021, 1. Baskı), 584 s.

Mehmet DERİ**

Öz

Kur'ân'ın Türkçe Tefsiri ve Tercümesi üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu çalışmalardan biri de Prof. Dr. İlhami Günay'ın kaleme almış olduğu "*Başlangıcından Bugüne Kur'ân'ın Türkçe Tefsir ve Tercümesi*" başlıklı eseridir. Kur'ân-ı Kerim'in bütün olarak tefsiri, hicri ikinci asırdan itibaren kendi dilinde yapılmaya başlamıştır. İlk üç asırda gâyet dar hacimli olan yorum çalışmaları, dördüncü yüzyıldan itibaren genel olarak dil tahlilleri, kelimeler, fıkıh ve tasavvuf gibi unsurların tefsire girmesiyle hacimli tefsirler ortaya çıkmıştır. Arapça dilinde yazılan bazı tefsirlerin erken dönemde Farsçaya ve takiben Türkçeye tercüme edildiği bilinmektedir. Hicri dördüncü asırda Sâmanoğulları döneminde Taberî tefsirinin Türkçeye tercüme edilmesiyle bu dilde tefsir yazımı, önceleri faziletli âyet ve sûre tefsirleri öncelikli olmak üzere tedrici yaygınlık kazanmıştır. Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde ekseriyetle Arapça olarak yürütülen tefsir faaliyeti, konunun âlimleri tarafından halka cami dersleri şeklinde sunulmuştur. Osmanlı saraylarında padişahların katılımıyla Huzur Dersleri ismiyle tefsir müzakerelerinin Türkçe yapılması, tefsir derslerinin avamdan havasa kadar yaygınlaştığını göstermektedir.

Türkiye'deki Yazma Eserler kütüphanelerinde yer alan yüzlerce âyet/âyetler, sûre/sûreler, cüz/cüzler, nâtamam ve tamam Türkçe tefsirleri buna şahitlik etmektedir. Kur'ân'ın dünya dillerine tercümesinin en yakın komşu kültür dillerinden başlamak üzere hicri ikinci asırdan itibaren başladığı söylenebilir. Türkçe özelinde satır arası Kur'ân tercümeleme Selçuklular döneminden itibaren yapılagelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Tercüme, Türkçe Tefsir, Çeviri Amaçları

Turkish Tafsir and Translation of the Qur'an from the Beginning to Today

Abstract

The number of academic studies on the Turkish Tafsir and Translation of the Qur'an has been increasing in recent years. One of these studies is Prof. Dr. İlhami Günay's work titled "*Turkish Tafsir and Translation of the Qur'an from the Beginning to Today.*" The interpretation of the Holy Qur'an as a whole began to be made in its own language from the second century of Hijri. In the first three centuries, the commentaries were very narrow in volume, but from the fourth century onwards, with the introduction of elements such as language analysis, theology, fiqh and Sufism, voluminous Tafsirs began to be written. It is known that some Tafsirs written in Arabic were translated into Persian and then into Turkish in the early period. With the translation of Tabari's Tafsir into Turkish during the Sâmanids period in the fourth century Hijri, the writing of tafsir in this language began to become widespread, initially with the priority of exegesis of virtuous verses and sûrahs. The Tafsir activity, which was mostly carried out in Arabic in Seljuk and Ottoman madrasas, was presented to the public in the form of mosque lectures by the scholars of the subject. The fact that Tafsir discussions were held in

* Yazar makalede *Etik Kurul İzni* gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.

** mehmet.deri@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2287-9330.

Turkish in the Ottoman palaces with the participation of the sultans under the name of Peace (*Hudhur*) Lectures shows that Tafsîr lectures became widespread from the commoners (*awam*) to the elites (*khawass*).

Hundreds of verse/verses, surah/surahs, chapter/chapters, incomplete and complete Turkish Tafsîrs in the Manuscript libraries in Turkey bear witness to this.

Keywords: Qur'ân, Tafsîr, Translation, Turkish Tafsîrs, Translation Purposes

Yüce Allah'ın, kullarının hidâyeti ve ıslahı için gönderdiği son ilâhî kitabı Kur'ân-ı Kerim'dir. Rasûlullah (s.a.s.) da Kur'ân'ı orijinal diliyle, bütün insanlığa uygulamalı olarak açıklama ve yorumlama vazifesini hakkıyla yerine getirmiştir. Sonrasında ise sahabe ve tabiin, bu emaneti üstlenmiş ve Kur'ân'ın açıklamaları tefsire artan ihtiyaç oranında genişlemiştir. Temelde Kur'ân'ı anlama merkezli bu faaliyet, Arap dilinin tedvin edilmesine ve temel İslâmî ilimlerin doğmasına da kaynaklık etmiştir. Tefsir, Müslüman Arapların ve İslâm'a giren diğer milletlerin kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarına göre farklı konu ve eğilimlere muvazi olarak zenginlik kazanmıştır.

Tefsir, tedvin edilip müstakil bir disiplin haline geldikten sonra onun usûl ve esasları belirlenmiştir. Bu bağlamda tefsir yazmanın asgari şartları ortaya konulmuş, ideal tefsirin sahip olması gereken özellikler tespit edilmiştir. Ancak hayat sürekli yenilenerek değiştiği için zuhur eden yeni problemler karşısında müfessirler, bu ilmin usûl ve esasları dairesinde yeni çözüm önerileri sunmakla tefsiri, dil ve muhteva bakımından çeşitlendirmişlerdir. İslâm'ın Acemler arasında hızla yayılması, Kur'ân'ın Farsça ve Berberîce başta olmak üzere diğer dillerde tefsir edilmesi zarureti doğurmuştur. Bunun tabii neticesi olarak farklı milletlerin eski kültürleri az da olsa tefsirin içerisine sirayet etmiştir.

Müslüman Türk toplumları da hayatlarını Kur'ân ve Sünnete uygun tanzim etmeyi arzulamışlardır. Bunun neticesinde kendi dillerinde tefsirler telif ettikleri gibi, Arapça ve Farsça başta olmak üzere tefsir tercümeleri de yapmışlardır. Selçuklular, Beylikler, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemlerinde yurt içindeki ve yurt dışındaki Müslüman Türkler, farklı hacimlerdeki bu tefsirlerini sonraki nesillere emanet etmişlerdir. İslâmlaşma sürecinden günümüze kadar yazılan yüzlerce âyet, sûre, cüz, yarım ve tamam tefsirlerden bugüne ulaşanlar yazmalar halinde ulusal ve uluslararası kütüphanelerde yer almaktadır. Aynı zamanda oldukça erken dönemde satır arası Kur'ân tercümelerini de kendi lisanlarında yapmışlardır. Bu konuda da azımsanmayacak derecede satır arası ve matbu tercümeler kütüphanelerde mevcuttur.

İnceleyeceğimiz eser, giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Giriş (s. 15-22); Türklerin Müslüman olmasından günümüze Türkçe tefsire ne derece ihtiyaç duydukları, bu ihtiyacı nasıl ve hangi yollarla gidermeye çalıştıkları imkânlar nispetinde tespit etmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda oldukça uzun süre tartışılan Kur'ân'ın diğer dillere çevirisi ve bu tartışmalı zeminde Türkçeye hangi

dönemde ne oranda tercüme edildiği hususunu tarihî seyri içerisinde, mümkün olduğu kadar ortaya koyabilmektedir. Türkçe tefsir ve tercümenin genel çerçevesi içerisindeki yerini gösterebilmek için bu iki alanın tarihine temas edilmiştir.

Kur'ân'ın Türkçe tefsir ve tercümesine dair yapılan akademik çalışmaların dağınık ve parçalı olması, derli toplu bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında bulunan yazma kataloglarında yer alan Türkçe tefsire dair eserler, henüz tam olarak tespit edilebilmiş ve bir araya getirilebilmiş değildir. Hatta bazen mecmualar arasında henüz künyesi çıkarılmamış bazı âyet, sûre, cüz tefsir risaleleri ve satır arası Türkçe tercüme bulunabilmektedir. Künyesi tespit edilmiş olanlar arasında da eksik ve yanlış kayda geçirilenler mevcuttur. Dolayısıyla bu dağınık ve kısmen kayıp mirasın derlenip toparlanmasına katkı sağlayan çalışmaların yapılması, bu alanın ince işçiliğinin yapılması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada elektronik ve matbu katalogların, makale, tez vb. ilmî çalışmaların taranması yöntemi uygulanmıştır. Süleymaniye, Milli Kütüphane, Diyanet İşler Başkanlığı Yazmalar, Türk Dil Kurumu vb. kütüphanelerindeki yer alan yazmaların elektronik nüshaları bizzat incelenmiştir. İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesinde konunun Huzur Dersleri kayıtları bizzat elektronik kaynakları üzerinde tetkik edilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Kütüphanesinde korunan satır arası Türkçe Kur'ân tercümelerinin çoğu orijinal nüshaların incelemesine tâbi tutulmuş, birkaç cümle örnek tercüme okuyucuya sunulmuştur.

Birinci Bölümde (s. 23-78); *"Kur'ân-ı Kerîm'in Dil Özelliği, Tebliği ve Anlaşılması"* başlığı ile Kur'ân-ı Kerîm'in dil özelliği, merhaleler halinde kaynak dilde anlaşılması, yorumlanması, muhteva ve şekil bakımından geçirdiği safhaları ve hedef dile aktarılma süreci gibi konular ana hatlarıyla incelenmiştir. Kur'ân'ın kaynak dilde yorumlanması sürecinde ilk muhataplarının ve sonraki kuşakların bu konuya yaklaşımları, katkıları özlü olarak sunulmuştur. Sahabe ve tabiin dönemi sonrasında muhteva, şekil ve kaynakları bakımından tasnife tabi tutulan tefsirlere, yaygın kullanımıyla rivâyet ve dirâyet başlıklarında temas edilmiştir. Dirâyet tefsirlerinin tarih içerisinde kazandığı muhteva değişimlerine, zamanla kazandığı hususi başlıkları altında incelenmiştir. Yine bu sürecin devamını ortaya çıkan; ilmî, edebi, içtimâî ve konulu tefsir gibi yaklaşımlara kısaca işaret edilmiştir. İlave olarak Kur'ân'ın, Asr-ı Saadet'ten günümüze Doğu ve Batı dillerine tercüme edilmesi, tercümenin neveleri, tercüme karşı çıkanlar ve kabul edenler ve bunların dayandığı deliller bu bölümde serdedilmiştir.

İkinci Bölüm (s. 79-426); *"Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tefsiri"* ana başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında; İslâmlaşma sürecinden Osmanlı dönemine kadar yapılan; tamam, nâtamam, cüz, sûre/bazı sûreler ve âyet tefsirleri kısımlarına ayrılarak birinci alt başlık tahtında ele alınmıştır. İkinci alt başlık altında ise telif ve tercüme tefsirlerin Osmanlı'nın Kuruluş - Tanzimat, Tanzimat - II. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet - Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki merhalesi aynı minval üzere incelenmiştir. Bu bölümün üçüncü alt başlığı Cumhuriyet döneminde yapılan Türkçe

tefsirler başlığına tahsis edilmiştir. Bu üçüncü alt başlıkta; Türkiye Türklerince ve yurt dışındaki Türklerce yapılan telif ve tercüme tefsirlerin künye bilgileri verilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan tefsir çalışmalarına, tefsirle yakın alakası nedeniyle Kur'ânî konular ve kavramlar üzerine yapılan akademik tezlerin kısa tanıtımı liste halinde eklenmiştir.

Üçüncü Bölüm (s. 427-518); *“Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümeleri ve Çeviri Amaçları”* başlığını taşımaktadır. Bu bölüm de Selçuklular-Beylikler arası dönem, Osmanlı dönemi (ki Kuruluş, Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki merhaleler) ve Cumhuriyet dönemi sonrası yapılan Kur'ân tercümeleri alt başlıklarına ayrılmıştır. İkinci bölümde olduğu gibi bu bölümde de anılan her merhalede yapılan çeviri çalışmaları; tamam, nâtamam, cüz, sûre ve âyet tercümeleri alt başlıklarıyla tasnif edilmiştir. Müslüman ve gayrimüslimlerce yapılan Kur'ân mealleri ve bu çevirinin amaçları incelenmiştir.

Sonuç kısmında (s. 519-532) ise tefsirin oluşum ve gelişim süreci, geçirdiği konu ve kaynak değişimlerine temas edilerek çalışmaya son verilmiştir. Bu süreçte Türkçe telif edilen ilk tamam tefsirlerden âyet tefsirlerine kadar yapılan çalışmalar hülasa halinde yeniden ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yapılan teliflerin, tercüme tefsirlerin ve tercümelerin temerküz ettiği noktalar ele alınmıştır. Akademik çalışmaya konu olan ve üzerinde en çok çalışılan Kur'ânî kavramların neler olduğuna değinilmiştir.

Netice itibariyle ifade edilecek olursa çalışma; zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan hâkimiyeti, özgün yorumları ve değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalara ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle alana ilgi duyan akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı niteliğine sahiptir.

Çalışmanın anılan olumlu özelliklerinin yanı sıra konu ile alakalı müstakil tamam, nâtamam cüz, sûre ve âyet tefsirleri üzerine yazılan makalelere temas edilmemesi ciddi bir noksanlık olarak görünmektedir. Aynı şekilde yazarın da özeleştirisi olarak belirttiği üzere, birçok ildeki kütüphanelerde dağınık olarak sergilenen yazmaların orijinal nüshasının ve/veya elektronik taramasının görülmeden yalnızca kütüphane künye bilgileriyle kayda geçirilmiş olması tenkide açık diğer bir noktayı teşkil etmektedir. Çalışmada Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden süreçte Müslümanların ve gayrimüslimlerin Kur'ân-ı Kerim'i tercüme etme amaçları ele alınırken, o dönemde yazılan hatıratlar, Genelkurmay, Millet Meclisi arşivleri gibi birincil kaynaklardan ziyade ikincil eserlere dayandırılması, eserin diğer zaaf yönünü oluşturmaktadır.

Çalışmada hayli yer tutan ve “Muhtelif Sûrelerin Tefsiri” gibi isimlerle kataloglanan eserlerin orijinali incelenerek muhtevalarının müstakil olarak çıkarılması gerekmektedir. Çalışmada numune mahiyetinde verilen Osmanlı Arşivleri taramalarının daha kapsamlı yapılmaması, çalışmanın bir diğer eksik yönünü

oluşturmaktadır. Eserde araştırılan temel başlıkların altındaki tali konuların daha düzenli bir tasnifle içindekiler kısmında gösterilememesi ve/veya muhtevasında bulunan bazı başlıkların burada görülmemesi eserin bir başka tenkit noktasını teşkil etmektedir. Bütün bu eksiklerin, bir yazarın bir eserde tamamlamasının zorluğuna binaen, bölümler halinde yüksek lisans, doktora ve/veya ortak akademik araştırma projesi kapsamında incelenebileceği hatırlatılabilir. Hatta bu vb. çalışmaların elektronik ortamda hazırlanabilecek tefsir kataloğu formuna sokularak, dil ve ilahiyat alanında Kur'ân'ın tefsir ve tercümesine ilişkin üretilen yeni eserler ilave edilmek suretiyle kalıcı ve daha kapsamlı hale getirilmesi sağlanabilir.